

Književne novosti.

„Zgodovina najnovejšega slovstva“. I. del. Od Pohlina do Prešerna. Spisal prof. Ivan Grafenauer. Knjiga je namenjena v prvi vrsti učeči se mladini in izpopolnjuje v tem pogledu občutljivo vrzel, zanimala pa bode izobražence sploh, ker je vseskozi originalno delo, dasi morda ne nudi bogve koliko novih in še neznanih podaktov. Baš v slovstvu je mnogo na tem ležeče, od katere strani se osvetljuje ta ali oni pojav, in kdor hoče biti dober slovstveni zgodovinar, mora biti tudi dober psiholog. Grafenauer ima bister pogled in je obdarjen s tisto tankočutnostjo, brez katere često ni možno priti resnici na sled. Če bode drugi del njegovega spisa enakovreden prvemu, potem mu moramo le čestitati.

Založila je knjigo „Katoliška Bukvarna v Ljubljani. Cena ji je 2 K.

Zbrani spisi za mladino. Engelbert Gangl. Prvi zvezek: Pripovedni spisi. Izdalo društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani. Cena lično vezani knjižici 1 K, po pošti 16 h več.

Prvi zvezek zbranih spisov za mladino vsebuje več drobnih, otroški duši primernih, večinoma z umetniškim čutom pisanih stvari. Knjižica je vredna, da se razširi med našo mladino.

„Dolina krvi“ (Glenanaar). Roman. Napisal A. Sheehan. Iz angleščine prevlel Fran Bregar.

Ta roman poznanega irskega pisatelja je izdala kot osmi zvezek leposlovne knjižnice „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani, kjer se dobiva broširan izvod po 4 K 20 h, vezan pa po 5 K 80 h.

Aleksander Dumas: „Dvajset let pozneje“. Kot 9. zvezek „Svetovne knjižnice“ je izšel v založbi tiskarne „A. Gaberšček“ v Gorici pod gornjim naslovom tretji del najbolj znamenitega cikla Dumasovih romanov. Knjiga obsega 1160 strani in stane brez poštnine 6 K.

Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabriela. — Spisal Anton Kaspret, c. kr. profesor I. državne gimnazije v Gradcu. (Poseben odtisk iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. VI. letnik 1909.) Maribor, 1909. Tisk tiskarne sv. Cirila. Cena 40 h, po pošti 45 h.

Knezova knjižnica. XV. zvezek (Dr. I. Slebinger: V. Jagić, I. Cankar: Novo življenje, Cv. Golar: Dve nevesti). Uredil dr. Fr. Ilešič. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani 1908.

Novela „Dve nevesti“ spada med najboljše Golarjeve spise. Njemu lastno krepko risanje kmečkih značajev vidimo tudi tu. Glavno pa je to pot psihično, tajinstveno, da, bajno ozadje in gorilo vsega dejanja: v povest ljubezni dveh preprostih človekov, pastirja in pastirice, je vpletena bajka o zakleti grajski gospodični, ki je zdaj kača. Kot kača naroči pastirju, naj jo reši, ko doraste; pozove ga pravočasno. Ako jo reši, postane krasna deklica in on bo njen soprog in dobi cele kadi zlata. Ako pa se on vda drugi deklici, ostane kača še kača iznova tristo let, gorje pa njegovi človeški izvoljenki. Napol otrok je še bil pastir, ko mu je kača narekovala to pogodbo; a on ostane zvest svoji pastirici, ki se razvije v brnko dekle. Srčno se ljubita, a kot strašilo stoji vendar za njima obljava in grožnja kače. Res! Pred poročnim večerom se oglasi kača pri ženinu, a on se ne zmeni zanjo. Ko pa se

poročeni par pelje pozno v noči na bodoči dom, puhne preko ceste strašna kača in ženin pripelje nevesto mrtvo na svoj dom. — Ta motiv, znan iz Goethejevega „Erkönig“, je izveden tako spretno, da se vsi čudežni pojavi sami ob sebi pretvarjajo v psihične činjenice, tako da ne vemo, kje se končava realni svet in kje začenjajo iluzije.

Častnemu članu „Slovenske Matice“, dvornemu svetniku dr. V. Jagiću, je napisal dr. I. Šlebinger za sedemdesetletnico v obliki točnega životopisa spomenico. To spomenico pa je doletela čudna usoda: natisnjene je imamo v knjigi namreč le kako tretjino. Strokovnjaško in toplo pisani životopis Jagićev sega na 13 straneh namreč le od Jagićevega rojstva (l. 1838.) do leta 1870., torej do tiste dobe, ki je šele početnica Jagićeve znanstvene slave! Vsa ostala doba je odpravljena na 1 strani, ki jo je dodal urednik „Knezove knjižnice“. — Kakor smo veseli, da imamo vsaj toliko Šlebingerjevega spisa, kolikor ga imamo, in kakor tudi uvažujemo zapreke, ki so vzrok, da spisa nismo dobili celotnega, prav tako trdno smo preverjeni, da bi bilo za vse stranke in na vse strani bolje, ko bi se pridočakal celotni spis, ali pa se odložil na pozneje. Nič ali vse! Nikdar pa krp!

Ivan Cankar je spisal roman „Novo življenje“, ki je središče „Knezove knjižnice“. Prva poglavja so pisana z entuziazmom in nam vežejo pozornost, oko in srce; od 5. poglavja dalje pa pisatelj pada in pada ter dozdevno piše le zato, da piše. Ko se mu utrga nit, nas vodi semintja, da naposled ne vemo, kje smo, dokler naknadno ne izvemo, da so vsekup bile — sanje. Odkrito povem, da mi je ta drugi del nejasen in da se mi zdi „scriptura ex machina“: lepe Cankarjeve besede brez smotra. Le konec spisa je zopet organski, celo pretresljiv; škoda, da ni dobil prostora že dve poglavji prej. Tako je torej s tem spisom narobe kakor z omenjeno spomenico častnemu članu.

V prvi polovici pa je Cankar prav razkošen s svojim fenomenalnim talentom. S čudovito fineso in frapantno psihično resničnostjo nam riše Grivarja, človeka, ki se je „izgubil“, a hoče zdaj pričeti „novo življenje“ in ga na koncu spisa res pričinja potem, ko je iznova uničil samega sebe in bitje, ki ga je ljubilo tako nesebično: svojo ženko. Ali bo zdaj začel res novo življenje? Dvomimo. Toda morda le, ker je zdaj potrl zadnje svoje ideale in je obračunal z vso svojo preteklostjo, prej zanj tako vabljivo. Baš to koprnenje za preteklostjo, glavna vsebina prvega dela, je tako pretresljivo. — Z magično močjo ga kliče k sebi domovina; zato se vrača v njo, z lepimi nadami, s slutnjo sreče v srcu. Zlasti to Ljubljansko polje! „Nikjer ni take jeseni, polne tolikih čudežev, kakor jih razpenja nebo nad Ljubljanskim poljem... Vse je ena sama pesem, iz neskončnosti bučeča, zvok tisočerih strun in — tiha; zamižal bi človek, razprostrl roke...“ S takimi občutki se vrača v domovino Grivar, ki se je bil v tujini hotel obesiti, a se ni obesil, ampak — oženil. Zdaj ga je sama milina; objel bi domovino in, prišedši domov, je gre iskat... Speljejo ga v gostilno in tu spoznava — domovino; strašno mu odpirajo oči: vse je gnilo in lepa Felicitas, ki jo tu spozna in kmalu preveč pozna, ni Felicitas, ampak Urška!

Na domovino je bila vezana njegova mladost. Če, domovina, tebe ni več, pokličimo si nazaj mladost... Pretresljivi so klici po blaženi mladosti, klici, ki se izvijajo iz prsi Grivarja — Cankarja, pretresljivejši zato, ker tiči v njih namišljena, a ponesrečena lastna persiflaža. „Blagor otroku, ki mu je vinar cekin!“ „Mladost je kelih, ljubezen je blagoslovljeno vino v njem! Brezmadežna, neoskrunjena ljubezen, ki je sama sebi užitek in plačilo. Kaj je pač bilo hrepenenje v naših srcih in kaj je še nocoj in bo za zmerom? Tako bogata je ljubezen... Zahvale neče,

ne odgovora — odprtih rok išče, da bi jih oblagodarila, odprtih src, da bi jih napolnila s svetlobo . . . To je vse hrepenenje, to je mladost!* Tako piše Cankar! Tako govori Grivar v nezavestni pijanosti, zmedeno in vendar tako resnično! Strašna pa je njegova obupnost, ko se zaveda, da je ta čista mladost izginila za vselej.

Cvet mladosti — prva ljubezen. Če je vse drugo minilo, spomini nanjo so še sveži. Grivar se vtopi vanjo in poišče svojo nekdanjo oboževanko, zdaj spoštovano ženo. Tudi tu razočaranje, pa od nasprotne strani; on si želi le spominov na tiste čase, ona pa, ki ga tedaj ni hotela niti prav poznati, bi imela zmisel bolj za faktično obnovev tedanjih razmer, ona, zdaj žena in mati!

Torej poraz povsod! In loti se ga mrkost, ko spozna tole resnico: „Kar so bila nekoč dejanja, so le besede sedaj. Tudi takrat niso bila dejanja, človek pa vsaj sam ni vedel, da so bile le besede. In zato — so bila dejanja! — Vse, kar smo sanjali in trpeli, ni bilo drugega nego: mladost. Pa kaj, če je bila smešna, pa kaj, če brezkoristna? . . . Glej, in vendar sem globoko občutil nocoj, da bi za vrečo zlata ne dal tiste nespametne mladosti; glej, in še to sem občutil, da si bom iz njenega bogastva rešil vsaj par srebrnikov za hude čase.“ — A ni si rešil trajno teh srebrnjakov; prekmalu so bili zapravljeni. „Zbudila se je v njem kanalja“, kakor pravi, in je zagospodovala. Le eno uro je živel namišljeno svoje novo življenje, kakor naposled spozna (str. 88.), a pravega njegovega življenja ni in ga ne more biti. Kako tudi?! „Se enkrat si hotel živeti, nazaj si strmel, namesto da bi gledal naprej. Seveda bi ti bilo pogodi; dvakrat živeti bi ne bilo napačno . . . Ampak o takih rečeh človek le sanja, zato da mu je milo pri srcu in da si prežene čas! Zapomni si: ne pravi se, še enkrat živeti, ali drugače ali na novo; temveč pravi se: naprej živeti! In če misliš, da si preplah in preslab“ — pa skoči v vodo. (Str. 87.).

Tega pa Grivar ni storil; izgubil je samega sebe in se je iskal povsod, a se ni mogel najti, ker se je obenem begal. Begal je tudi pred tisto, ki ga je edina umela, pred svojo na smrt bolno ženo, žalil jo je odurno, pustil jo je samo umirati, a misel nanjo ga je spremljala povsod, dasi jo je skušal utopiti. Prizori s to blago ženo pomenijo vrhunec tragičnosti in zgrabijo v dušo.

S svojim iskanjem življenja je zadal smrt ženi. Kaj bo zdaj z novim življenjem? Tragika smrti in izkušenj pokaže Grivarju, da nima v preteklosti iskati ničesar več. Odprta pa je še bodočnost; posvetil jo bo Grivar svemu sinku in s tem je nastopljeno drugačno novo življenje.

Dr. Jos. Tominšek.

Trubarjev Zbornik. Uredil dr. Fr. Ilešič. (= Zbornik, na svetlo daje „Matica Slovenska“ v Ljubljani. X. zvezek. 1908.).

V tej knjigi je združenih dvanajst razprav daljšega in krajšega obsega ter šestotic, ki so jih pisci spotoma našli, motreč gradivo. Vsebina je torej mnogolična in — ker je napolnila nad 280 strani — bogata. Da „Matica“ pri tej knjigi ni bila skopa, kaže število pridejanih slik, 11 pravih podob in 4 faksimili.

Vpraša se, kaj je pač bil načrt za ta „Zbornik“. Da njegov edini predmet ne more biti Trubar, to je jasno; da bo „Trubarjev Zbornik“ pravzaprav „protestantski Zbornik“, se je razumelo samo ob sebi; smelo pa se je pričakovati, da bo Trubar vendarle središče njemu posvečene knjige. — Razvrstitev razprav nam ne da migljaja o Zbornikovem načrtu. Kajti baš smo mislili, da bo po prvi razpravi (dr. Lokarjevi! Urednikov uvod stoji izven okvira), ki na podlagi predgovorov naših protestantskih pisateljev, torej s srečno izbranim izvornim pripomočkom, karakterizuje te pisatelje, prišlo na vrsto kako drugo splošno vprašanje ali pa temeljna

označba posameznih dob in pisateljev: kar čitamo v prihodnjih treh razpravah čisto specialistna razmotrivanja, namreč o hrvaški tiskarni na Würtemberškem (dr. Bučar), o čisto slučajnem Ungnadovem stiku s Frankfurtom ob M. (dr. Pivko), in jezikovno študijo o glagolskem evangeliju sv. Matevža (lv. Polovič). Ker se tudi poznejši prispevki vrste brez medsebojnega ozira in brez notranje zaporednosti, smemo sklepati, da je urednik snov razvrščal, kakor je pač nanoslo. To nič ne de; vsebina postane pestra in, kar je dobro, je dobro, naj stoji kjerkoli.

Seveda, vprašanje o načrtu, ki more presojevalca, vpoglednika v ustroj knjige zanimati, ostane tem potem nerešeno. Rešimo ga pa sami, pregledujoč naslove in vsebino prispevkov. Meni se zdi, da je bil in je moral biti načrt tale: trdno ozadje mora biti Zborniku zgodovina protestantizma v našem ozemlju, in sicer bodisi zgodovina v celoti ali pa razdeljena po naših provincijah (Kranjsko, Štajersko itd.); nato bi prišle razprave o posameznih, v prvi vrsti literarno delujočih protestantih, in sicer o Trubarju temeljito in obsežno, da bi imeli o njem zaključujočo monografijo, o ostalih poljubno mnogo ali — malo; nadalje bi se uvrstile študije o posameznih literarnih delih protestantov sploh in Trubarja posebe; nazadnje obravnave stranskih vprašanj (o jeziku, o tisku) in drobiž, ki bi se dal težko uvrstiti pod obsežnejša poglavja. — Tako urejen zbornik bi po mojem mnenju zadostoval vsem zahtevam. A lahko je izrekati zahteve, težko je izvršiti program: kje naj dobim — sotrudnike za vse potrebe? —

Poglejmo, katera polja so obdelana v našem Zborniku. Zdi se mi, da je bila splošna zgodovina slovenskega protestantizma v načrtu: imamo razpravo o protestantizmu v Istri, v metliški in hrvaški krajini (lv. Steklasa), „v Iztočni Štajerski in Medjimurju“ (dr. Fr. Kovačič), na Goriškem (A. Ipavec). O reformatorjih v celoti govori že omenjena razprava dr. Lokarja, seveda le z ene strani: vkolikor so se sami predstavili občinstvu; sicer v celoti v nobenem izmed ostalih člankov, tudi ne o Trubarju. Izmed študij o posameznih literarnih delih je ena (dr. Čerinova o protestantskih pesmaricah) obdelala svojo snov z absolutno popolnostjo (120 strani!!) pač za vse čase; tudi že omenjena Polovičeva je v rezultatih zaključna. Po številu največ je drobiža, in to dragocenega: sem spada dr. Pivkova razprava, sicer sta vso dotično biografsko, bibliografsko in jezikoslovno snov zbrala in vzorno obdelala dr. Ilešič in L. Pintar.

V celotni zasnovi Zbornika se odkrivata, kakor se spozna iz tega pregleda, na dan dve veliki vrzeli; prvič: v zgodovini protestantstva so zastopane, kakor smo videli, pač obmejne dežele (Koroška le mimogrede na raznih mestih), ne pa središče: Kranjska. Res se je o njej že doslej razpravljalo precej, a vendar ne še toliko in ne tako sistematično, da bi v Trubarjevem Zborniku ne bilo potrebno podati zaokrožene slike onih razmer (na Kranjskem!), ki so gorišče vsega Trubarjevega delovanja. Ta nedostatek se občuti tem bolj, ker se drugič: o Trubarju samem govori le mimogrede, le v privesku h kakemu drugotnemu razpravljanju. In vendar smo — in pač po pravici! — pričakovali, da dobimo o Trubarju monografijo, točno in celotno, kolikor sta pač točnost in celotnost dosegljivi z današnjimi sredstvi. Kje naj pričakujemo take razprave, če ne v Trubarjevem Zborniku? Ko bi bila ta nada izpolnjena, bi bilo v poglavitni meri ugojeno tudi prvi zahtevi (glede Kranjske) in naopak; saj sta oboji snovi tesno spojeni. Očividno je obema nedostatkoma hotel priti v okom urednik dr. Ilešič s svojim uvodnim člankom: „Primož Trubar in njegova doba“. Vendar se to ni posrečilo, vkljub vsemu trudu in vsej vnemi, ki dičita pisatelja. Posrečilo pa se zato ni, ker je dr. Ilešič

postavil svoj spis na napačno stališče, ki bi se mu baš tu bilo treba daleč izogniti: posegel je namreč v sporno presojanje slovenskega protestantstva in Trubarja ter je hotel direktno na obe strani izreči tako sodbo, da bi ne žalil niti teh niti pritrdil onim. Ni pa pomislil, da v takih zadevah ni kompromisov; tu odločajo apriorizmi, ne dokazovanje. Zakaj bi se vmešavali v brezkončno vojsko vsakdanjih načelnih prask, če nam je — kakor je bilo pri Trubarjevem Zborniku — mogoče stati brezobzirno nad strankami! Ves Ilešičev spis bi bil moral biti historičen, dovesti bi bil moral dejstva, treba bi bilo v njem dokazov, ne dokazovanja, sodb, ne debatovanja in spravljanja. Saj je Zbornik pozitivno znanstvena knjiga, ne pa polemika . . . Kaj čuda, da je imel dr. Ilešič križe in težave s svojim spisom — to se mu dobro pozna; saj se je moral bati, da bo zašel nehote v tendencioznost, naj še tako naglaša pravičnost! Summum ius na eni strani je pač summa iniuria na drugi strani! Tako se tudi razlaga, da si je pomagal z medlimi splošnostimi, z aforizmi in s citati. Bralec bi rad hrane, a namesto nje mora lačen poslušati nauke o njeni koristnosti in škodljivosti . . . Ako preudarimo, kako izborni so ostali manjši prispevki dr. Ilešičevi v „Zborniku“ (na pr. študijica „Škrjanec in Kukovec“), potem si lahko predstavljamo, kaj bi nam mogel nuditi v splošnem uvodu, ko bi ga zasnoval edino s konkretnega stališča, brez vsakega ozira na naše domače prepire. Ne bilo bi potem nepotrebnih uvodnih besed in še bolj nepotrebnega govorniškega konca; ne bilo bi se nam treba nasmehnuti trditvi: „dandanašnji (!) ne pišemo, le da bi pisali, ampak zato, da kaj napišemo“ (str. XVIII.); ne oporekal bi pisatelj sam svoji apodiktni trditvi: „Bistvo učenja je razvijanje“ že z nastopnim rekom: „Zato začnija učitelj z duševnim obzorjem učenčevim“ (str. XXXI.), in „Turško vprašanje“ (str. XIV.) bi ostalo to, kar je: curiosum, in bi z zadnjim odstavkom (na str. XV.) ne nasprotovalo samemu sebi!

Kdor hoče nuditi preveč, nudi prerad premalo.

Pravo veselje pa imamo z vsemi strokovnimi razpravami v Zborniku; vsi že prej imenovani pisatelji, z urednikom vred, so pridno kakor mravlje nanесли iz vseh krajev in kotov dragocenega gradiva, tako da se slovenska veda sme ponášati s tem napredkom. Zato je veljava Trubarjevega Zbornika obrnjena bolj na intenzivnost nego, kar se je menda nameravalo, na ekstenzivnost. Obračun s protestantsko dobo še ni mogoč, a položen je zanjo proračun. Ta zasluga ostaja Zborniku za vse čase: bodoči delavci bodo našli pota vestno markirana na vse strani.

Taki knjigi more in sme ocena za naš list določiti le splošni njen značaj in pomen. V vsebino razprav pri tako obširnem delu ni mogoče poseči; zgodovinar, dogodbenci, kulturni in slovstveni, bo zajemal iz nje dejstva in pridobitve ali našel impulzov za nadaljnja raziskavanja; naša naloga pa ni, da bi, črpajoč vsebino, iz Zbornika izželi zborniček. Kdor se zanima za kako podrobno vprašanje, ta bo mogel najti v knjigi dotična mesta v dobrodošlem kazalu, ki ga je sestavil urednik. — Mnogobrojne tiskovne napake vseh vrst in v vseh razpravah pa niso v diko znanstveni knjigi.

Dr. Jos. Tominšek.

Fran Milčinski: Igračke. Črtice in podlistki. V Ljubljani, 1909. Založil L. Schwentner.

„Zase ne hrepeni podpisani po nikaki koristi niti koristki in zgolj za svojo osebo ne bi zinil ne ene besede, sedeč za to svojo samotno pisalno mizo, zlasti ne

!) Zakaj ni kazalo k dr. Čerinovi razpravi natisnjeno pri razpravi, ampak daleč zadaj na koncu?

v navzočih skrajno težavnih okolnostih* (str. 49.), ko bi ga ne gnala „le iskrena rodoljubezen in nesebično zanimanje za razvoj“ lahkokrile slovenske pisateljske modrice, nekrščene humoristike.

Često se sliši očitek, da Slovenci nimamo humorja. Radi smo veseli — „luštni“, šalimo se in smejemo, a humorja baje med nami ne dobiš. — Smeh je v ustih, šala na jeziku, veselje v očeh in v vsem stasu, a humor združuje vse to in mu pridružuje še blago, dobro srce. Tako nekako si predstavljamo humor. S tega stališča pa se razprši mnogo zapečatenih „humoresk“ i pri drugih narodih v drobiž površnih smešnic; kajti nikarte misliti, da je naša domačinka „smešnica“ dvojček k tujki humoreski; le oblika je ista, vsebina je povsem različna; smešnica je mrtev nakit, humoreska je živ stvar z nakitom. Potemtakem bi mi Slovenci ne imeli ob smehu srca, bi ne imeli humorizma? Neverjetno. Pri vsakem narodu je vsak človeški dar razvit; le do učenja morda ne pride, ker ni prilike zato ali ni razpoloženja.

Tudi mi imamo dovolj objektov za humorizem; nedostaja le impulzivnih subjektov, da bi ga izražali. Seveda take snovi ni povsod enako mnogo; gotovih stanov, oseb, pojavov se oprijemlje laglje šaljivost, smeh in celo smešnost, drugih humornost, nekaterih pa dvoje in celo troje skupaj. Skoraj vsak tipus ima v tem oziru svojo stalno posebnost: tašča je smešna, teta je šaljiva, stric je humoren; ali: fantovski večer je smešen, ženitvanje šaljivo, krstna pojedina humorna . . . Juristi morejo biti smešni in humorni, šaljivost jim ne prija prav; vojaške humoreske so malodane vse le smešnice itd.

Milčinski je jurist in je zgrabil juriste in juristovstvo najbolj od humorne, le tuintam od površnejše smešne strani. Nobeden stan ni z življenjem v tako tesnem in mnogostranskem stiku kakor juristovski; zato ima ta največ prilike za humornost in res je je nakopičene mnogo med temi „suhimi“ juristi; a navadno ostane neznana ali pa se odkriva le zelo ozkim intimnim krogom. Zato gre našemu pisatelju posebna zasluga, da je pri nas utemeljil juristovsko humoresko, ki more postati najplodnejša; saj dobiva vedno svežega živila iz mnogolikega življenja samega.

Naš pisatelj si je v svoji knjigi humoresk (ki jih pa previdno in skromno ne imenuje tako) izbral pač tudi druge sloje, a ves način njegovega prikazovanja — v besedi in ostentativni logiki — kaže jurista humorista in najboljše humoreske so vzete iz juristovskega življenja: dobro pogojene „Birokratkočasnice“ (le „vizitacija“ je zgolj smešnica!), „Moja zadeva z Ano Poč“ in najbolj uspele (tri) „Iz dnevnika pravnega praktikanta“; te tri so pravi biseri in nas spravijo v položaj, da prav ne vemo, naj se li smejemo ali sočustveno vzdihnemo. Pozna se, da se nam ne opisujejo na praznem izmišljena humorna dejstva, ampak da jim je ozadje praksa sodnih razprav in ječ. — Prav živo segajo v istinite razmere tudi sestavki o koncertu in gledišču; saj je naš pisatelj tu doma prav tako kakor v sodni palači. — Za tretje torišče svoje šegavosti si je izbral krokarje, ki spadajo že od nekdanj med najpriljubljenejše objekte za šaljivost in smešnost (ne humornost!). Tudi naša knjiga se o krokarjih ne povzpne više nego do smešnosti. — V noben poseben oddelek ne spadata groteskno ljubka „Anton Rebula in godovi“ in nekam univerzalna prva v knjigi „Zoper samobeležnik“.

Sredstva so našemu humoristu različna. Najprej seveda beseda sama, presukana, rabljena na drastičen način, spravljena v nelogično zvezo, pobrana med šegavci. Nekdo zna izvrstno „klaviriti“; družba je bila „brez babovja“; ona pevka je „star karton“; samec je že marsikaj pil, „tinte pa še ne“, da bi se oženil. Taki izrazi spadajo v aparat humorista. Pozdrav planincev: „Na kveder!“ je vsekakor

točna persiflaža sokolskega „Na zdar!“ Bolj krokarski je kolegijalni pozdrav: „Bog te požvižgaj, koleraba!“

Veseli pa nas, da so našemu pisatelju take zunanosti res le zunanosti in da zna položiti v svoje smešne besede konkretno vsebino, z nasmehom in posmehom merečo na odnošaje, ki so potrebni reparatione. Fraza: „ves svet smatra figoj“ se nam nehote zdi naperjena proti znani slovniški maniri znanega pesnika. Ko nekdo hudo kolne, ga vprašajo, če je doma z — Iga; in Mokronog je dotičniku zelo ugajal, „deloma zaradi lege in vsega, najbolj pa zaradi tega, ker mu ni treba tam biti“. Da je „slab igralec še slabši, kadar je užaljen“, to je smešna resnica, a vendar resnica. Humor se sploh često bliža satiri, ki pa ne postaja žaljiva, čeprav se morda dotika prav skelečnih ran. Da so govori „tostran Sotle tako malo priljubljeni kakor salonske suknje“, to vobče velja; velja pa tudi, da prihite rodoljubi govorance poslušati, a ko se poslove, ne morejo prehvaliti — dobrega vina. Še hujši je zadnji stavek v knjigi: „Pri moji veri, edino, kar se dandanes lahko postane brez dokaza usposobljenosti, je menda res le — poslanec!“ To bi bilo kar žaljivo, ko bi ne bilo toliko humornosti v načinu, po katerem se pride do tega spoznanja: neki potepuh ni sposoben — za ječo, ker nima zahtevane mere inteligence! Baš taka smešna resnost in resna smešnost, pa brez zlobnosti, je prednost naše knjige! — Bridko smešna je opozoritev na tri načine slovenskega dokazovanja; naša narodna logika dokazuje in dokaže namreč vse s temi argumenti: prvi dokaz: „Ti tega ne razumeš“; drugi dokaz: „Ti si liberalec“, oziroma: „Ti si klerikalec!“ Tretji dokaz je — klofuta; ta prepriča vsakogar, kdor ni pristopen drugim razlogom.

To resno ozadje, ki kaže, da pisatelju ni edino do tega, da bi zbujal smeh, postaja tem bolj humorno, čim resnejši obraz kaže avtor in čim bolj ga (tako se nam zdi) natihem lomi resnična ogorčenost. Čitajmo le spis „Koncert Kocian“, kjer je avtor svoj gnev, da je občinstvo kazalo tako malo zmisla za umetniški užitek, izlil v strokovnjaško zabavljanje čez — garderobo. — S takimi izdatnimi sredstvi more naš pisatelj doseči take uspehe, da bi se mu res ne bilo treba ponižati do nekaterih banalnih in že izrabljenih dovtipnih garnitur (n. pr. na str. 27., 31., 75., 82.).

Jezik v knjigi je lep i neprijetno nas dirne le skoraj dosledna raba zveze: „sprejelo se je nas“, „dedščino se hrani“ itd. (namesto edino pravilno: „sprejeli smo se, oziroma „sprejeli so nas“, „dedščina se hrani“). Naslov spisa „Išče se Uršo Plut“, ki je takisto slovniško napačen, bi mogel biti zabavljica na to grdo jezikovno razvado, a ne moremo ga tako tolmačiti, ker ima pisatelj sam to navado. Vendar to je v tem slučaju malenkost!

Ako pravimo, da je ta knjiga obogatela naše slovstvo, govorimo — brez humorja — resnico.

Dr. Jos. Tomišek.

Vladimir Nazor: Veli Jože. Istarska priča. Ilustrirao Saša Šantel. Ljubljana 1908. (= Hrvatska knjižnica Matice Slovenske III. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič.)

Kaj čudna knjiga je to. „Veli (t. j. veliki) Jože“, glavni njen junak, je silen orjak, star že kakih — tristo let, ker ima — preko tristo žuljev na dlani in preko tristo trnov na nogah! Preprost težak je, zadovoljen v suženjstvu, da je le sit; pa seveda: da se nasiti, potrebuje cele stote mesa in vedro vina. In suženj je in ostane: majčkenci pritlikavci, Benečani, izrabljajo orjaško njegovo in njegovih tovarišev moč v svoje svrhe in greše brez škode na njegovo več ko otročjo naivnost; on jim opravlja posle, jim nadomešča živino in stroje, a oni ga zato krmijo. Tako imajo Benečani korist od njega, a on se ne zaveda svojega poniževalnega položaja, kakor se ne zaveda svoje moči; eh, od nekdanj je bilo tako, naj bo še poslej. Res ga za

** Vidi na kraj + kam
njih celo vosto. Pristop na povračilo stajen, je pre
Tomáš*

nekaj časa prešine zavest, osamosvoji se in njegovim gospodarjem Benečanom preti zato poguba. Dvignejo vojsko proti Jožu in njegovim soorjakom; a čaka jih poraz. Reši pa Benečane razpor med orjaki in njih nezmožnost, samostojno si urediti življenje. Ko se jim nasvetuje: „Delajte složni in slobodni“, odgovore ravnodušno: „To je sve lahko reč, ma mi nismo za to. Mi smo brižni kmeti i sami ne znamo nič delat, a za živet ni dosta: znat kopat. Mi ne znamo bit liberi (t. j. svobodni), to ni za nas. Ovako nam je huje!“ (Str. 82.) Zato se vračajo v staro podloštvo in hočejo „delat i slušat. Drugačije ne gre“. Tako store orjaki; le Veli Jože se ne vrne, on izgine brez sledu.

Vsa povest je napol bajka. Bajevno je vse, kar se neposredno tiče orjakov; resnično po življenju posneti pa so Benečani, ki nastopajo s pravim svojim imenom in z vsemi naslovi svojih uradnih dostojanstev. Ta polovična tajnost precej moti vtisk in prekričeče poočituje tendenco vsega spisa: zaslužjenost „Velega Joža“ (= istrskega naroda) pod benečansko zvijačno premočjo. Vsi dogodki so uprizorjeni jako duhovito in z ostrimi potezami, to hvalo zasluži pisatelj v vsej meri: a bolje bi bil storil, ko bi bil ovil vse osobje v bajni plašč. Potem bi klavrnost orjaške nesposobnosti Velega Joža (Istrana) ne stala tako nerodna pred našimi očmi in bi mi ne bili prisiljeni nehote priznati, da so Benečani storili prav, če so zagospodovali nad to nerodno maso. Pa morda je pisatelj nalašč hotel ožigosati močne, a mlačne Istrane in jih s tem dvigniti? Ako je tudi to hotel, vendar je šel predaleč v drastičnem slikanju teh nečloveško dobrosrčnih in le telesnosti pristopnih orjakov. Zato pa zbuja smeh, kjer bi bilo na mestu sočustvovanje in pomilovanje, a naravnost nikjer ne izziva tega, kar bi bilo najbolj umestno: odločnega odpora in energije! Vkljub briljantni tehniki v podrobnostih se mi zdi spis v celoti ponesrečen: on ni prava bajka, ki bi otroško misleč duh vtopila v romantiko preteklosti; on ni žalostinka, ki bi zbujala tragična čuvstva, a tudi ni budnica s sursum corda.

Izmed Šantlovih slik so mi najbolj všeč vinjete; te res dobro ustrezajo snovi. Ostale ilustracije so za moj okus preveč karikature; vendar je tega bolj kriva njih snov nego izvršitev.

Zelo zaslužen — in potreben — je urednikov abecedni tolmač hrvaških besed; „rupa“ sicer ni le hrvaška, ampak je pristno slovenska beseda.

Dr. Jos. Tominšek.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja „Zgodovinsko društvo v Mariboru“. Urejuje Anton Kaspert. VI. letnik, zv. 1.—2. — Smelo lahko trdimo, da je izšlo malo tako lepih zvezkov, kakor je ravno ta. Na prvem mestu priobčuje nemorljivi profesor Štrekelj konec svoje temeljite razprave „Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev“ (str. 1.—69.), ki jo je začel že v lanskem letniku (V. str. 38.—103.).

Izdaja besednega zaklada štajerskih Nemcev [Unger-Khull: Steierischer Wortschatz als Ergänzung zu Schmellers bayerischem Wörterbuch] je napotila učenega našega strokovnjaka, da je napisal jako obširno (mestoma naravnost uničujočo) oceno tega površnega dela in poiskal v njem slovanske besede, ki so jih štajerski Nemci sprejeli, in pa tujejezične besede, ki so prišle med štajerske Nemce po posredovanju Slovanov, pred vsem štajerskih Slovencev. Za primer navajamo iz obširne (skoro 150 strani obsegajoče) razprave samo nekatere: *Auer*: javor, javer (iz nem. Ahorn); *Patschen, Potschen* (papuče, turško-perzijskega izvira); *Bager*: бага (Pfeifenrückstand, iz madž.); *panzen, heidelpanzen*: spancati; *auf der Pass sein, lauern*: pasti (spähen); *Petschier, petschieren*: pečat; *Peier* [prim. „Die

Quecke, landesüblich *Beier* genannt . . . v Landwirtschaftliche Mitteilungen für Steiermark, 1909, str. 138]: *pir*, *pira*, *pirika*, *pirnica*; *Beizger*, *Beitzker*, *Beißker* (riba): č. piskoř, ker „piska“; *Perwak*: ni novega izvira, ker rabijo to besedo že Ravnikar, Burger in Veriti; *Plunzen*: pljuča; *Potitze*, *Pogatsche*: prva čisto slovenska, druga romanska beseda (panis *focacius*); *pomáli*: počasi, pomalem; *Bosniak*, vrsta peciva; *Poganze*: buganica, kar je iz gubanica; *Bragusche*: braguše, breguše (it. braghessa); *pritscht*: č. pryč = „hin“ sein; *Dalken*, *dalket* (*talket*), č. vdolek; *Tampel*: top, topec; *Trabant*: č. dráb; *dudeln*: č. dudliti; *tullen*: tuliti; *Fratschler* (branjavec): brašno; *Gatihose*, *Godechse* (godeže): csl. kotyga, kotuga (?); *Gotscheber*: Hočevar (iz hojčje); *Görz*: 1. korec, 2. gorica; *Haufnitze* (Haubitze): č. houfnice, „vojni lesení stroj“, s katerim se je kamenje *kupoma* (houfně = glomeratim) metalo; *Hetschepetsch*: šipečje (sc. jagode), šipek; *Jauch*: jug; *Jause*: južina, se je, ko je solnce na jugu; *Kapper*: koprec; *Karabatsch*: korobač, ki je iz turščine; *Keusche*: hiša; *Klapotetz*; *Kosch*; *Krochse*: krosna, krošnja; *Kram* (-laden,-bude): slovanski „hram“, ki je pomenjal prvotno „Wetterdach“; *Krenn*: hren; *Kummet*: homôt, nepovoljno razložena beseda, najbrže germanskega izvira; *Lebzelt*: polj. lipiec (lipov med); *Robot*: slov. č. rabota; *Schináckel*: čolnjak; *Schlibowitz*; *Startin*: četrtin, štrtin-jak; *Supan*: župan; *Waiet*: po izviru slovanska, a od Ciganov med Nemce zanesena beseda „povod-ec, vojka, vogja; *Zille*: чилы. — Večino besed je gospod pisatelj sam razložil, drugje zopet stare, domnevane etimologije razložil, osvetlil, znanstveno podprl ali pa zavrgel. Spis izpopolnjujejo „Popravki in dostavki“ (str. 115. –118.), zelo porabnega pa ga dela „Kazalo obravnavanih, oziroma razloženih besed“ (str. 119.—128.), ki je obenem jasna slika širokega raziskovalčevega obzorja in razsežnosti njegovega znanstvenega preiskovanja. — Na drugem mestu priobčuje marljivi urednik „Časopisa“, profesor Anton Kaspret, daljši spis „Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabriela“ kot „Donesek k zgodovini kmetske vojne l. 1573.“ Spis temelji na natančnem študiju sočasnih aktov, ki obsegajo pritožbe zatiranih kmetov v srednji Dravinjski dolini in ki se hranijo v arhivu štajerske namestnije. Iz njih se natančno poučimo o naravnost neznosnem položaju kmetov in o krivicah, ki so jih pretrpeli od objestnih Tahov, očeta in sina, ki so bile res vnebovpijoče. Kaj je pretrpel samo ubogi Lovrenc Kopriva, kaj drugi, ki jim ne vemo več imena, katerih življenje pa je bilo polno naravnost sofoklejske tragike: oslepljeni kmet, sklep prošnje na cesarja: Tu smo se rodili, tukaj bi radi umrli. . . . Veselje nad prezanimivim in lepim spisom nam kali samo utemeljena bojazen, da bo mogoče kak slovenski jetičen poet ob obilici te snovi izkašljajl par neboglenih pesnitev. — „Književna poročila“ prinašajo obširno poročilo dr. Ilešiča o Klaičevi novi izdaji Vramčeve „Kronike“ (1578) in glavne rezultate Klaičevih raziskovanj o delu in življenju tega doslej malo znanega pisatelja.

„Zgodovinsko društvo v Mariboru“, ki je že davno dokazalo pravico do obstanka, zasluži vso hvalo za ta zvezek in vse priznanje za delo, ki ga je doslej že izvršilo. Dne 6. junija t. l. je otvorilo začasno svoj muzej v mariborskem „Narodnem domu“; definitivno ga namerava otvoriti jeseni. Izdalo bo tudi v 800 izvodih zgodovino Središča, ki jo je napisal profesor Kovačič. — V vsem društvenem delu se kaže stalen napredek, tudi na „Časopisu“. Natisnilo ga je na boljši papir in mu preskrbelo trpežen ovitek; umno je omejilo tudi porabo vinjet, tako da menda ne bomo več doživeli neokusnosti, da bi se kot zaglavje resni, temeljiti zgodovinski razpravi izprepeljavali v vinjeti biedermeierskega sloga prav romantični, dasi malo secesionistno stilizirani labodi. Lepo bi bilo tudi, če bi društvo odpravilo bahaško

neokusni naslovni list, ki ga je za drag denar svoje dni naročilo pri tujcu. Tako bo postalo glasilo društva tudi na zunaj „vornehm“. Žal, da imajo naše tiskarne (in tudi založniki!) tako malo čuta za stil knjige — saj nimamo niti pravega imena za diferencirano lepoto knjige.

Društvu želimo mnogo uspeha in sreče, čestitamo mu za delo, ki ga je doslej že opravilo, slovenskemu, pred vsem štajerskemu razumništvu vseh barv pa kličemo: Pristopite, a če že tega ne marate, vsaj seznanite se z društvenim delom!

J. A. Glonar.

I. Mitrović: Pjesme. (Izvirne ilustracije D. Renarića.) Glamoč (Bosna) 1909. Cijena K 1. — Nenavaden pojav je, da v najnovejšem času stopa v hrvaškem slovstvu toliko lirskih pesnikov na dan, dočim smo Slovenci v isti dobi doživeli pravzaprav le eno, a ta je bila — Župančičeva! Ti hrvaški liriki so same mehke duše, ki izlivajo svoje čute in misli v „miloglasnih“ pesmicah in jih združujejo v „drobnih knjižicah“. Dozdeva se nam, kakor bi mi in Hrvatje bili menjali vlogi: pred leti smo se mi vdajali mehki liriki, zdaj se opajajo v njej Hrvatje; onda so oni peli junaške pesmi, zdaj se pojo pri nas junaške pesmi iz borbe — življenja in idej. Mitrović je izmed mehkih najmehkejši. Knjižica, natisnjena na finem, gladkem papirju, je vsa ovita v nežnost; ljudje, bojda sama mladina, se edino srčkujejo in ljubijo; te „dvevojčice male“ in brhki momci se shajajo povsod, pod slivami, pri vodnjaku, na tratici, vedno le v ljubkih krajih, si sedajo na krilo, čakajo zvezdic, se obdarjajo z rdečimi jagodami, no, in s poljubci — cela „jata poljubaca“ se vzdigne od njih! Razburljive pesmi niso, globoke tudi ne, to niti ne marajo biti. Lepo živčkati, lepo besedičkati, — ej, saj je poezije toliko na svetu! In rime se dajo tako lahko združiti: „dviije ruke — moje muke“, „kose tvoje — brige moje“ itd.; kajti kdo bo prozajsko vpraševal, kako naj devojkine roke (te lepe roke!) imenujem „muke“ in njene krasne lase — svoje brige! In kateri kritik je tako zloben, da bo trdil: „muke“ so prišle v verz edino zaradi — rime! Pa bodi! Punčki se poda marsikaj, kar ni za punco!

Renarićeve lapidarne „ilustracije“, ki nimajo z vsebino nič opraviti, so za mehko knjigo in za njeno obliko neprikladne.

Knjiga je posvečena Rudolfu Franjinu Magjeru. *Dr. Jos. Tomišek.*

Med revijami.

Hrvat — Hrvatom. — V „Glasu Matice Hrvatske“, broj 12. do 15., primerja anonimnik R. K. vzajemno delovanje Slovencev in Hrvatov, zlasti obeh Matic, in naglašá vnetost slovenske strani, a graja mlačnost Hrvatov. Na str. 93. pravi: Hrvatska Matica v tretjem letu (namreč vzajemnega delovanja, t. j. za l. 1908.) ni izdala slovenske knjige in je ne bo niti četrtega leta, t. j. za l. 1909., „a Slovenci bili se spremili, da izdadu Hrv. Antologiju. Čujem, da će ljetos obje Matice zajednički izdati knjigu o St. Vrazu, dakle o ilirskim vremenima — i opet dakle sudjeluje Slovenska Matica — a što mi na sve to? Šutimo (= molčimo) te se i ne opravdamo; ne čutimo, da je na nama krivnja, što rad zapinje. To je najveće zlo, a to je ne samo nebratski nego i nerazumno, jer može u budućnosti uroditi nepovjerenjem i nepouzdanjem, a takvi se nazori teško prevladavaju i popravljaju.“ In posledica